

РЕФОРМУВАННЯ КІНО І СТВОРЕННЯ КИЇВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1933–1936)

Реформа освіти у 1920-ті роки вимагала створення мережі педагогічних вищих і середніх спеціальних закладів. У вересні 1930 р. Раднарком УРСР прийняв постанову «Про реорганізацію мережі системи педагогічної освіти».

У зв'язку з цим відбулася реорганізація і Київського інституту народної освіти. Так, на базі факультету професійної освіти утворилося два самостійних інститути — педагогічний професійної освіти і фізико-хіміко-математичний. З 1933 р. вони увійшли до складу Київського державного університету.

На базі факультету соціального виховання у 1930 р. у складі КІНО було створено Київський інститут соціального виховання, який у перший рік свого існування мав таку структурну будову: шкільний факультет з чотирма відділами (історико-економічним, мовно-літературним, агробіологічним і техно-математичним); педолого-педагогічний із дошкільним, дефектологічним і педолого-педагогічним відділами; позашкільний, який мав два відділи — дитячого комуністичного руху для підготовки методистів міських та районних бюро піонерів і завідувачів кабінетами та власне позашкільний, який випускав організаторів-методистів технічних станцій, дитячих бібліотек, театрів, кіно і викладачів позашкільного виховання педагогічних технікумів. Того ж року при інституті було відкрито й робітфак.

Першим директором Київського інституту соціального виховання став *Микита Минович Грищенко* (1900–1987 рр.), який доклав значних зусиль для створення нового вищого педагогічного навчального закладу.

Перспективи загальнообов'язкового початкового навчання, розширення мережі загальноосвітніх середніх шкіл, дитячих дошкільних закладів та установ позашкільного виховання поставили на порядок денний питання про забезпечення цих закладів кваліфікованими педагогічними кадрами.

Діючі педагогічні навчальні заклади — інститути соціального виховання та професійної освіти — не могли

упоратися з цим завданням, та й підготовка, яку вони давали майбутнім педагогам, не відповідала новим вимогам.

Складним для Інституту соціального виховання виявився 1930–1931 н. р. Створювалися нові кафедри, добиралися професорсько-викладацькі кадри, яких не вистачало, організовувалися лабораторії тощо. Особливо гостро стояло питання комплектування інституту студентами та розгортання навчального процесу. Незважаючи на великі труднощі, колектив інституту брав активну участь у проведенні культурно-освітніх заходів за межами інституту, обслуговуючи 27 районних баз заочного навчання, організовував і проводив сесію студентів Всеукраїнського інституту підвищення кваліфікації педагогів, півторарічні курси інспекторів народної освіти. Особливо велику роботу щодо завдань культурної революції, зокрема ліквідації неписьменності, проводили студенти.

10 липня 1933 р. питання про систему підготовки педагогічних кадрів і мережу педагогічних навчальних закладів на 1933–1934 н. р. обговорювалося і вирішувалося колегією НКО УРСР. Було запроваджено нову систему і визначено номенклатуру профілів підготовки педагогічних

кадрів. Замість інститутів соціального виховання і педагогічних інститутів професійної освіти було вирішено створити єдиний тип вищого педагогічного навчального закладу — педагогічний інститут. Так 1933 р. утворився Київський педагогічний інститут.

На початок 1933–1934 н. р. інститут мав такі відділи: математичний, фізичний, хімічний, географічний, біологічний, історичний, мовно-літературний, дошкільний, педагогічний, шкільно-педагогічний, позашкільний, комуністичного дитячого руху, на базі яких наступного року було створено факультети — історичний, мовно-літературний, фізико-математичний, біохімічний (існував до 1938 р.), географічний. У червні 1936 р. інституту було присвоєно ім'я О. М. Горького. Тоді ж у структурі інституту було відкрито вечірнє відділення.

М. М. ГРИЩЕНКО
Професор, директор
Київського інституту
соціального виховання
(1930–1937)

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ О. М. ГОРЬКОГО (1936–1991)

Соціальні зміни в суспільстві стали причиною наступних перетворень у виші. 1939 р. в інституті відновлено дефектологічний і організовано педагогічний факультети.

На початку 1930-х рр., коли потреба у викладачах соціально-економічних дисциплін була особливо великою, функціонували три- та шестимісячні курси, де педагогів готували до роботи у виші. Станом на листопад 1940 р. 49 аспірантів, у тому числі 6 заочників, навчалися уже на 16 спеціальностях. Зокрема, з педагогіки,

дефектології, історії ВКП (б), історії України, стародавньої історії, історії середніх віків, нової історії, політекономії, української літератури, методики української літератури, української мови, російської мови, світової літератури, математичного аналізу, експериментальної фізики, фізичної географії.

Розгорнулася активна робота з підвищення наукового рівня викладачів. Велику увагу вирішенню цього завдання приділяло керівництво інституту, зокрема директори інституту *О. М. Філіптов*, *О. М. Білий*, заступники

директорів Б. С. Бендерський, А. К. Григорчук, С. А. Литвінов, К. Ф. Мирошниченко, М. С. Сорока, кафедри, громадські організації вишу. З кожним роком дедалі більше викладачів включалося до науково-дослідницької роботи. У 1939–1940 н. р. 9 викладачів інституту захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, 10 закінчили роботу над дисертаціями і 20 мали завершити їх до кінця 1940 р. Підготовку науковців через аспірантуру стаціонарно здійснювали кафедри педагогіки, історії СРСР, політекономії, української мови, російської літератури, математики, фізики, при кафедрі географії функціонувала заочна аспірантура. І все ж потреба у викладацьких кадрах залишалася й надалі досить гострою. Про це свідчать хоча б такі цифри: з 283 викладачів, які працювали в інституті у 1939–1940 н. р., сумісників було 95, або 34%, зокрема з 15 професорів таких було 8, із 46 доцентів — 16, із 117 старших викладачів і асистентів — 33. Особливо не вистачало штатних викладачів-філологів та істориків.

Суспільно-політична ситуація в Україні вимагала подальшої трансформації вишу. В 1935 р. при педагогічному інституті був утворений вчительський інститут із двома відділеннями — мовно-літературним та історичним, де навчалося 367 студентів. З вересня 1940 р. відповідно до постанови РНК УСРС та наказу Народного комісаріату освіти розпочав роботу дефектологічний факультет для підготовки вчителів спеціальних шкіл. Деканом був призначений П. Г. Мельник. Виникла потреба реорганізації вечірнього відділення через його нечисельність та відсутність узгодженості змісту навчання зі спеціальностями стаціонару.

З 1940 р. розпочалося навчання більш ніж 80 студентів на дворічнихрічних педагогічних курсах з англійської, німецької і французької мов.

Активізувалася наукова, дослідна, експериментальна робота. Особливого розвитку вона набула в другій половині 1930-х років, коли нарешті було відкинуто поширювану впродовж попередніх 18 років (1920–1938) хибну за своєю суттю думку про те, що кафедри вищих навчальних закладів мають займатися виключно навчально-виховною діяльністю. Зрозуміло, без розгортання науково-дослідної роботи підготовка фахівців, науково-педагогічних кадрів, підвищення їхньої кваліфікації були неможливими.

З 1939 р. стали проводитися наукові конференції, з'являлися статті у відновлених «Наукових записках» інституту. 1939 року в інституті було проведено п'ять наукових сесій, зокрема одну з них було присвячено 125-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, другу — 25-річчю початку Першої світової війни, третю — проблемам творчості О. М. Горького.

У першій половині 1940 р. в інституті вперше зробили спробу підбити підсумки наукової діяльності в колі спеціалістів. З цією метою на мовно-літературному факультеті проведено наукову конференцію, де працювали секції мови і літератури. Секція мови заслухала 6 доповідей з українського і російського мовознавства. У роботі секції взяли участь студенти і вчителі київських міських шкіл. На високому теоретичному рівні пройшла робота секції літератури. Учасники висунули ряд пропозицій щодо поліпшення наукової роботи та проведення щорічних наукових конференцій. Остання

перед Великою Вітчизняною війною наукова сесія, присвячена 25-річчю від дня смерті Івана Франка, відбулася 1941 р.

Одним зі стимулів для піднесення рівня наукової роботи була видавнича діяльність інституту. Шість збірників наукових праць — такий доробок викладачів вишу за два останні передвоєнні роки. Перший том «Наукових записок» (1939) був присвячений проблемам творчості Т. Г. Шевченка, другий — дослідженням із математики і фізики, третій містив статті з питань нової історії, у четвертому розглядалися проблеми геології, географії.

Кафедри працювали над створенням підручників і посібників для педагогічних вишів і середніх шкіл. Так, у колективній роботі з педагогіки брали участь проф. М. Ф. Даденков, доц. С. А. Литвінов. Під загальною редакцією завідувача кафедри психології проф. Г. С. Костюка у 1940 р. вийшов підручник з психології для вищих педагогічних навчальних закладів України.

У 1939–1940 н. р. вийшла у світ низка науково-методичних посібників, зокрема «Економічно-географічний опис УРСР» О. Т. Діброви, «Методичні вказівки до курсу української мови» Ф. Т. Жилка, «Норми оцінок з української мови», «Орфографічні таблиці» й «Синтаксис української мови» М. А. Жовтобрюха, «Методичні записки до програми російської літератури XVIII століття» С. І. Маслова, «Звук» О. К. Бабенка, «Методичні вказівки до курсу електротехніки і радіотехніки» М. Ф. Казанського та ін.

Вагомим внеском у вітчизняну науку стали опубліковані викладачами інституту наукові праці, як монографічного характеру, так і статті у фаховій періодиці. Проф. Г. С. Костюк надрукував у журналі «Советская педагогика» статтю «Основні умови психічного розвитку дитини», доц. Є. П. Кирилюк видав монографію «Панас Мирний», проф. С. І. Родзевич став автором циклу літературознавчих статей, надрукованих у журналі «Літературна критика». Предметом особливої гордості науковців педагогічного інституту були дослідження проф. О. С. Смогоржевського «Про одне точкове перетворення в гіперболічній геометрії», проф. Є. Я. Ремеза «Проблема встановлення конструктивного зв'язку між нелінійними та лінійними методами апроксимації функцій», доц. С. І. Кухтенка «Електромагнітні коливання і хвилі».

Ще в часи КІНО почала виходити багатотиражка «Кузня освіти». Після реорганізації Київського інституту народної освіти це видання стало друкованим органом двох інститутів — професійної освіти і соціального виховання. На початку 1931 р. газета відродилася під назвою «За комуністичні кадри», яку вона зберегла й пізніше, ставши друкованим органом поновленого Університету імені Т. Г. Шевченка (з 1933 р.). В педагогічному інституті газета отримала назву «За комуністичне виховання».

З розширенням педінституту зростала і його навчально-матеріальна база. Спочатку інституту, створені на базі КІНО, працювали у приміщенні колишнього Університету Св. Володимира. Коли ж 1933 р. було відновлено Київський державний університет у складі шести факультетів, які налічували значну кількість студентів, стало очевидним, що подальше перебування в одному приміщенні цих двох навчальних закладів неможливе.

У 1933–1934 н. р. педагогічний інститут було переведено до колишнього приміщення Вищих жіночих курсів на вулиці Михайла Коцюбинського (нині — приміщення Міністерства з надзвичайних ситуацій), де тоді знаходився Київський ветеринарний інститут. Оскільки педагогічний інститут розмістився там без попереднього погодження з керівництвом ветеринарного інституту, співіснування цих двох різнопрофільних вишів невдовзі стало досить складним. Колектив педагогічного інституту не отримав елементарних умов для організації навчального процесу.

1934 р. педагогічний інститут переводиться в інше приміщення — на бульвар Тараса Шевченка (будинок № 22/24), де містився Інститут народного господарства. Тут теж, особливо на початковому етапі, виникли несприятливі умови для розгортання роботи, адже знову довелося існувати на правах «непроханого гостя». Однак уже в 1934–1935 н. р. справи значно поліпшилися. Інститут став господарем усєї частини будинку на розі бульвару Тараса Шевченка і вулиці Івана Франка.

У 1938–1939 н. р. площа навчального корпусу дорівнювала 6406 кв. м. Тут було 54 аудиторії, 12 навчальних кабінетів, 9 кімнат бібліотеки площею 343 кв. м. і 32 кімнати площею 670 кв. м. під адміністративні служби. Інститут мав 6 гуртожитків. Кращими вважалися гуртожитки на Повітрофлотському проспекті, 85, вулицях Героїв Революції, Гоголівській і Тарасівській, де проживало близько 1400 студентів. І все ж аудиторний фонд не задовольняв усіх потреб, інститут працював у три зміни: у перші дві — стаціонар, у третю — вечірнє відділення. Не вистачало і гуртожитків. Заходи ж, розроблені комісією РНК УРСР, яка займалася питаннями поліпшення навчально-матеріальної бази інституту, не були реалізовані у зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни.

На кінець 1930-х рр. Київський педагогічний інститут ім. О. М. Горького був одним із найбільших і вважався одним із найавторитетніших і педагогічних вишів України. Тут функціонували історичний, мовно-літературний, педагогічний, фізико-математичний, географічний і дефектологічний факультети, а на стаціонарі учительського інституту, що мав статус відділу КДП, діяли історичний і мовно-літературний факультети. Студенти-вечірники могли здобути педагогічну освіту на історичному, мовно-літературному, фізико-математичному, географічному, природничому і дошкільному факультетах.

Інститут готував учителів з усіх предметів середньої школи, фахівців для спеціальних шкіл, де навчалися діти з певними фізичними вадами, викладачів педагогічних училищ, а також науково-педагогічні кадри. Якщо 1931 р. інститут випустив 201 вчителя, то у 1941 р. підготував уже 590 фахівців.

Закінчувалася літня екзаменаційна сесія. У суботу, 21 червня 1941 р., студенти багатьох академічних груп склали останній курсовий іспит. Юнаки і дівчата збуджено й весело обговорювали плани на майбутнє. Під час канікул триста студентів зголосилися поїхати на збирання врожаю в колгоспи й радгоспи. Людно і гамірно було у профкомі. Тут зібралися представники студентських академічних груп, кафедр, щоб одержати квитки на футбольний матч 22 червня на новому стадіоні столиці. Але

тривожним видався недільний ранок 22 червня. Над Києвом прогуркотіли фашистські літаки. На мирне місто впали бомби. Опівдні по радіо було передано урядове повідомлення про напад фашистської Німеччини на Радянський Союз.

Водночасно в інституті проводилася евакуація людей і майна до м. Лебедин на Сумщині. У липні викладачі й студенти Інституту пішки вирушили до м. Лебедина, де згідно із вказівкою НКО УРСР вирішено було розгорнути Київський педагогічний інститут імені О. М. Горького. Однак навчання у вересні 1941 р. так і не розпочалося.

Викладачі та вихованці інституту виявили героїзм не тільки в обороні Києва, а й у боях з ворогом під Москвою, Ленінградом, Сталінградом, Курськом. Разом з іншими воїнами вони визволяли Україну, Білорусію, Прибалтику, Польщу, Румунію, Угорщину, Чехословаччину, штурмували Берлін. Багато з них героїчно боролися проти фашистських загарбників у підпіллі та партизанських загонах. За героїзм і мужність, виявлені на фронтах Великої Вітчизняної війни, багато викладачів, студентів, співробітників інституту нагороджено орденами і медалями Радянського Союзу. Четверо з них удостоєні високого звання Героя Радянського Союзу.

Федір Іванович Жарчинський — випускник історичного факультету. Закінчивши інститут з відзнакою, працював учителем історії Шпиківської середньої школи на Вінниччині. У серпні 1941 р. брав участь в обороні Дніпропетровська, пережив важкі дороги відступу. Був направлений, але недовго навчався у військовому училищі в м. П'ятигорську, бо фашисти рвалися на Кавказ. У складі курсантських підрозділів Ф. І. Жарчинський був учасником серпневих боїв 1942 р., захищаючи Кавказ. Виявив надзвичайну мужність, відбиваючи ворожу танкову атаку. Після цього — короточасна праця викладачем суспільно-економічних дисциплін у військовому училищі туркменського міста Мари. А потім у званні лейтенанта — знову на фронт. Командир танка Федір Жарчинський відзначився в боях на Курській дузі, у визволенні Лівобережної України, в Корсунь-Шевченківській операції на початку 1944 р. Чимало випробувань випало на його долю: двічі горів, але не залишив бойової машини. Вітчизна відзначила шлях воїна високими нагородами: орденами Вітчизняної війни I і II ступенів, Червоної Зірки, Слави III ступеня,

Будинок Комерційного інституту, який було передано Київському державному педагогічному інституту

Ф. І. ЖАРЧИНСЬКИЙ
Герой Радянського
Союзу

Г. Є. БРИК
Герой Радянського
Союзу

О. В. ТКАНКО
Герой Радянського
Союзу

Т. М. ШАШЛО
Герой Радянського
Союзу

Б. Р. ЄРЕМЕЄВ
Герой Радянського
Союзу

медалями «За відвагу», «За оборону Кавказу». Весну 1945 р. Ф. І. Жарчинський зустрів у Німеччині. 21 квітня 1945 р., очоливши групу розвідників, він опинився у ворожому тилу. Виконавши основне завдання, воїни натрапили на концтабір, звідки долинали прохання про допомогу і постріли. Старший лейтенант Ф. І. Жарчинський вступив у нерівний бій, в якому загинув напередодні великої Перемоги, врятувавши 4500 приречених людей. За цей подвиг Ф. І. Жарчинському 27 червня 1945 р. було посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Григорій Євдокимович Брик — випускник інституту, вчитель історії однієї зі шкіл на Черкащині — теж нагороджений Золотою Зіркою Героя. Він відзначився ще в гіркі дні відступу, восени 1941 р. під Каневом, потім — як командир мінометного підрозділу в боях під Харковом у травні 1942 р. Після поранення і лікування Григорій Брик воював у Сталінграді. За вмиле керівництво боєм його, командира мінометної роти, вдруге нагороджено орденом Червоної Зірки. Бої на Курській дузі, визволення Лівобережної України, битва за Дніпро, форсування Вісли — ось шлях, яким ішов до Перемоги Г. Є. Брик. Незадовго до німецько-фашистської капітуляції, 10 квітня 1945 р. йому було присвоєно звання Героя. А в мирний час він передавав свої знання і вміння учням Худяківської середньої школи на Черкащині.

Олександр Васильович Тканко — вихованець історичного факультету нашого вишу, полковник у відставці, відомий учений-історик, згодом — ректор Черкаського педагогічного інституту. 4 січня 1944 р. удостоєний високого звання Героя Радянського Союзу. Очоловав бойову групу особливого призначення, знищуючи фашистські літаки на аеродромах у ворожому тилу під Сталінградом. У липні 1943 р. О. В. Тканко як представник Українського штабу партизанського руху десантувався в районі Лівобережного Придніпров'я, провів блискучу операцію зі знищення фашистської переправи через Дніпро. Немеркнучою славою оповиті його партизанські дії і на Буковині в 1944 р. Партизанське з'єднання під командуванням О. В. Тканка у серпні-жовтні 1944 р. завдало чимало ударів фашистським окупантам.

Зіркою Героя Радянського Союзу 20 листопада 1941 р., під час оборонних боїв та масового відступу частин Червоної Армії, відзначено подвиг вихованця КДПІ, пізніше доктора педагогічних наук, професора, проректора із заочного навчання Тимофія Максимовича Шашла. У жовтні 1941 р. у бою на Сумщині старший сержант Т. М. Шашло знищив кілька фашистських танків,

очолив роту піхотинців і відбив захоплене ворогом село. Він брав участь в антифашистських мітингах українського народу 1942 р., від імені визволителів столиці України м. Києва 7 листопада 1943 р. заявив перед усім світом, що оскаженілого ворога буде знищено, а світова спільнота обов'язково буде визволена від окупантів.

У повоєнні десятиріччя високою пошаною в колективі інституту користувався генерал-майор у відставці, Герой Радянського Союзу, багаторічний завідувач кафедрою цивільної оборони — Б. Р. Єремеєв. Курсант полкової школи, школи червоних старшин, командир танкового взводу, роти, слухач Військової академії ім. М. В. Фрунзе, начальник оперативного відділу танкового корпусу, командир танкової бригади, заступник командира і командир дивізії, слухач курсів Академії Генерального штабу Радянської Армії, начальник штабу механізованої армії, заступник командувача армії, перший заступник начальника управління бойової підготовки військового округу — ось головні етапи його військової біографії. А в роки війни — бої під Воронежем, на берегах Волги, під Курськом і Орлом, на Першому Білоруському фронті. 31 травня 1945 р. за мужність, виявлену під час штурму рейхстагу, Б. Р. Єремеєву було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Відали своє життя за свободу й незалежність Вітчизни члени колективу інституту: П. С. Афіногенов, Ю. М. Борисенко, О. Ф. Воробйов, А. К. Григорчук, М. П. Данильченко, І. О. Заворицький, С. Л. Ковальський, П. С. Куций, В. Х. Никитенко, В. М. Носов, В. С. Онікевич, Я. Л. Ровинський, А. І. Тригуб, К. Ф. Чепанець та багато-багато інших вірних синів і дочок Батьківщини, викладачів і студентів-горьківців.

В грудні 1943 р. відновив діяльність Київський педагогічний інститут імені О. М. Горького. Цю роботу очолював О. Н. Мороз (1944–1945 рр.).

Щоб розпочати лекції, потрібно було передусім підготувати приміщення. Хоч навчальний корпус інституту на бульварі Тараса Шевченка, 22/24 і вцілів, йому було завдано значних пошкоджень. Опалювальну, водопровідну і каналізаційну системи повністю зруйновано, приміщення вкрай забруднене, знищено меблі й майже все обладнання. Та студенти з ентузіазмом заходилися очищати приміщення, деякі вікна засклили, більшість забили фанерою, і наприкінці того ж 1943 р. розпочалися заняття. Лекції читалися у неопалюваних аудиторіях, не вистачало лав, стільців, столів, доводилося стояти. Та вчилися наполегливо, не нарікаючи на труднощі, а ще

багато сил віддавали громадській роботі, відбудові Києва, зокрема центральної вулиці столиці України — Хрещатика, допомагали фронту. Викладачами і студентами педагогічного інституту було зібрано 72 тис. карбованців на побудову танкової колони, 300 студентів-донорів здали кров для фронтовиків, 500 томів художньої літератури було відправлено в шпиталі та війська I-го Українського фронту.

Попри усі складнощі й негаразди воєнного часу на весну 1944 р. в КДПІ імені О. М. Горького навчалось 1750 студентів стаціонару і 208 заочників. 1300 студентів проживали в гуртожитках.

1944–1945 н. р. колектив інституту вже почав в опалюваному приміщенні. Всі працювали, здавалося, невтомно. Без порушення розкладу йшли заняття, потім облаштовували приміщення інституту, гуртожитки, групами виїздили до лісу на заготівлю для міста дров, працювали на овочевих плантаціях. Проте внутрішньовузівське життя потребувало поглиблення навчальної та наукової роботи кафедр, поліпшення їхнього кадрового потенціалу. Із 191 викладача, що працювали в інституті 17 були професорами, 48 доцентами, серед яких 8 докторів і 27 кандидатів наук. Протягом навчального року було захищено 5 кандидатських і 1 докторська дисертація. 11 викладачів склали кандидатські іспити. До навчального процесу, підготовки наукових кадрів залучено академіків Л. А. Булаховського та О. І. Білецького (філологія). Налаштувала роботу і бібліотека, книжкові фонди якої склали близько 200 тисяч томів. Більш упорядкованим стало життя усіх 5 факультетів: історичного, мовно-літературного, педагогічного, фізико-математичного, географічного.

Окрім навчально-наукової роботи студенти відвідували хоріву капелу, гуртки сольного співу, хореографічного мистецтва, драматичну студію поетів-початківців, фізкультурні гуртки. На факультетах було поновлено чи започатковано випуски стінгазет, листівок. Зокрема: «Радянський літератор», «Виробничий листок (мовно-літературний факультет)», «Народний учитель» (педагогічний), «Історик» (історичний), «Глобус», «Планета» (географічний), «Вектор», «На гачок» (фізико-математичний).

У 1945 р. було відзначено 25-річний ювілей Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. Нелегко доводилося вчитися студентам тієї пори. Дехто закінчив школу ще в 1941 р. Бракувало найнеобхідніших підручників. І все ж ніхто не опускав рук, всі намагалися якомога краще оволодівати секретами педагогічного фаху.

У період з 1945 по 1953 рр. інститут (директори — доценти П. Р. Чамата (1945–1951 рр.), І. Д. Золотоверхий (1951–1956 рр.) мав вісім факультетів: історичний; філологічний із двома відділами — української та російської мови і літератури; іноземних мов із трьома відділами — англійської, німецької, французької; фізико-математичний; географічний; біологічний; дефектологічний; педагогічний. КДПІ готував учителів з усіх предметів навчального плану середньої школи. Зокрема, у 1946 р., за наказом Міністерства освіти УСРС, була організована робота факультетів природознавства та іноземних мов, а дефектологічний відділ Київського учительського інституту з 1 вересня був реорганізований у дефектологічний

факультет КДПІ. У цьому ж 1946 р. поновлено роботу вечірніх відділень із планом набору 120 осіб.

З приходом до керівництва в 1946 р. П. Р. Чамати значно посилилась наукова складова інститутського життя. В планах кафедр затверджено 96 тем науково-дослідницької роботи, з них 36 — кандидатські й докторські дослідження. Більше 100 викладачів стали готуватися до складання кандидатських іспитів. Через зростаючу виробничу активність викладачів нагальним стало створення при КДПІ друкарні. В аспірантурі у 1946–1947 н. р. навчалось вже 29 аспірантів. У зв'язку з науковою активністю інституту було введено посаду заступника директора з наукової роботи. Аспірантура розвивалась і надалі. У наступному 1947–1948 н. р. тут навчався уже 41 аспірант. Проте великою складністю щодо підвищення ефективності аспірантської роботи ще довгий час залишалась проблема наукового керівництва. У цьому навчальному році на кафедрах інституту працювало 230 викладачів, у їх числі 15 професорів, докторів наук, 43 доценти, кандидати наук.

У 1948 р. виникає потреба в об'єднанні педагогічного і дефектологічного факультетів у єдиний педагогічний з відділеннями загальної педагогіки і психології та спеціальної педагогіки. Тоді ж, шляхом об'єднання географічного і природничого факультетів, створюється єдиний природничо-географічний факультет. Працювати доводилося у три зміни. Особливо складним питанням залишалося поселення місцевих студентів у гуртожиток. Інститут у повоєнні роки мав лише один гуртожиток на чотириста місць.

На кінець 1949–1950 н. р. колектив вишу досяг високих показників успішності: на «відмінно» і «добре» склали екзамени 90,2% студентів. Значно зміцнилася дисципліна, були зведені до мінімуму пропуски аудиторних занять.

У 1948–1949 н. р. в інституті почав працювати консультативний пункт, який давав можливість викладачам суспільних наук підвищувати кваліфікацію без відриву від основної роботи. Тут склалися кандидатські екзамени, обговорювалися і затверджувалися теми дисертацій, надавалися консультації, призначалися наукові керівники. Консультативний пункт допоміг вишам республіки підготувати десятки кандидатів наук.

Оскільки вечірнє відділення вичерпало контингенти, на які було розраховане, 1953 р. його було закрито. Тоді ж факультет іноземних мов було переведено до Київського державного педагогічного інституту іноземних мов, що на той час уже значно розширився і налічував усі курси на чотирьох факультетах — англійської, французької, німецької та іспанської мов. У 1956 р. до Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка було переведено історичний і природничо-географічний факультети.

Тривалий час кафедрою методики математики завідував заслужений діяч науки УСРС, проф. О. М. Астряб — відомий автор шкільних підручників із математики, а також низки праць з методики викладання математики в середній школі.

Знаний своїми працями з методики викладання фізики в середній школі завідувач кафедри проф. О. К. Бабенко розробив важливі й складні у методичному аспекті розділи курсу фізики про коливальні й хвильові фізичні

явища. Результати досліджень було опубліковано в авторських працях: «Електромагнітна індукція», «Коливання і хвилі», «Звук». Він також став співавтором і редактором чотиритомної праці «Нариси з методики викладання фізики» та низки інших досліджень.

Завідувач кафедри хімії, член-кореспондент АПН РРФСР О. М. Русько — автор підручника і посібників з хімії для студентів педагогічних вишів, а також інших методичних праць.

Ім'я завідувача кафедри методики мови і літератури, заслуженої вчительки Української РСР, доктора педагогічних наук, проф. Т. Ф. Бугайко було відоме в кожній школі, в кожному педагогічному виші республіки. За створеними нею підручниками та посібниками виховувалися і виховуються тисячі студентів.

У 1950–1960-х рр. велику роботу проводила і кафедра української літератури, очолювана заслуженим працівником вищої школи УРСР проф. П. К. Волинським. Він — основний автор підручника та хрестоматії з української літератури для 8-го класу середньої школи. Доктор філологічних наук, проф. І. І. Пільгук був одним із авторів підручника з української літератури для 9-го класу та посібників для студентів філологічних факультетів. Авторами та співавторами підручників для середніх шкіл і посібників для вчителів, виданих у ці роки, були й інші працівники кафедри — доценти Н. Й. Жук, М. П. Комишанченко, Ф. М. Поліщук, М. У. Походило, П. П. Хропко. Велику науково-методичну роботу здійснювали й учені кафедри української мови. Доктору педагогічних наук, проф. А. П. Медушевському, який керував кафедрою з 1950 р., належить низка праць з методики, а також підручник із синтаксису української мови для 7-х — 8-х класів середньої школи. Проф. М. А. Жовтобрюх і доц. Б. М. Кулик вперше видали підручник з курсу української мови для філологічних факультетів педагогічних інститутів.

Кафедру педагогіки і психології тривалий час очолювали відомі вчені — проф. М. Ф. Даденков та член-кореспондент АПН СРСР, проф. Г. С. Костюк. Перший із них — автор підручника з історії педагогіки та багатьох інших праць. Другий — основний автор і редактор підручників із психології для педагогічних вишів, а також багатьох наукових праць із загальної, дитячої, педагогічної психології та історії вітчизняної психології.

Серед авторів підручників і посібників для педагогічних вишів, середніх шкіл, методичних посібників для вчителів, викладачів і студентів вищих педагогічних навчальних закладів важливе місце посідають професори, доценти — М. К. Бойчук, Ф. Ф. Бугайко, В. А. Зморочич, В. В. Іваненко, О. Т. Кириченко, В. М. Коновалов, Є. В. Коршак, С. А. Литвинов, Д. М. Майєргойз, М. М. Миронов, Д. Ф. Ніколенко, О. П. Сергунова, О. С. Смогоржевський, М. К. Тищенко, П. Р. Чамата, І. Є. Шиманський, М. І. Шкіль та ін.

Наукові праці викладачів інституту побачили світ окремими виданнями, наприклад, у «Наукових записках» інституту (з 1948 до 1958-го рр. їх вийшло 20 томів). Діяльність інституту проходила під знаком

всесічного наближення науки до завдань практичного характеру.

У 1960-ті рр. в інституті, за ректорства академіка АПН СРСР М. М. Підтиченко (1956–1970), на більшості спеціальностей було введено п'ятирічний термін навчання. Виш перейшов на підготовку вчителя за двома профілями: української мови та літератури і вихователя шкіл-інтернатів; російської мови і літератури та музики і співів; математики й креслення; фізики та основ виробництва; педагогіки і психології в педагогічних училищах та методистів дошкільної справи; вчителів спеціальних шкіл та початкових класів масової школи.

Працюючи в наукових гуртках, студенти використовували, крім фондів інститутської книгозбірні, що мала понад 900 тисяч томів із різних галузей наукового знання, також зібрання Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, Державної республіканської бібліотеки УРСР, Державної історичної бібліотеки УРСР, Державного архіву-музею літератури і мистецтв УРСР, матеріали відомчих архівних сховищ.

Чимало робилося в інституті для підготовки студента як майбутнього громадського працівника, авторитетного не лише в дитячій, але й у дорослій аудиторії. Як і раніше, популярною в інституті залишалася студентська преса. Багатотиражка «За педагогічні кадри», заснована в 1956 р., факультетські стінгазети ставили й вирішували актуальні поточні професійні питання, мобілізували на наполегливе навчання, активну участь у громадсько-політичному житті інституту. Позитивну роль у вирішенні цих завдань відігравали громадські, студентські організації інституту і факультетів, зокрема комітет комсомолу та студентський профком вишу. Секретарями комітету комсомолу, головами профкому КДП імені О. М. Горького працювали відомі тепер в Україні і за її межами вчені, державні та громадські діячі, серед них: В. І. Бондар, І. Г. Ветров, М. Ю. Виговський, В. І. Войтко, М. Л. Головки, В. М. Даниленко, І. І. Дробот, О. І. Красна, М. В. Левченко, Г. Д. Максименко, В. Ю. Ніколаєнко, В. Г. Олійник, Л. В. Остапенко, О. П. Реєнт, Г. В. Січкара, І. І. Шкурко та інші.

За заслуги у підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів Президія Верховної Ради УРСР Указом від 4 листопада 1970 р. нагородила Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького Почесною грамотою.

А життя висувало нові проблеми. Стало очевидним, що успішна підготовка майбутніх учителів значною мірою залежить від оптимальної організації навчального процесу, належного рівня підготовки професорсько-викладацького колективу, ефективної соціально-виховної роботи серед студентів. У 1971–1975 рр. інститут поповнився новими кафедрами, науково-дослідними лабораторіями, професорсько-викладацький колектив складався на цей час майже з 400 осіб, близько 70% з яких мали вчені ступені й звання. До складу інституту входили такі факультети: фізико-математичний, загальнотехнічний, природничо-географічний, філологічний,

М. М. ПІДТИЧЕНКО
Академік АПН СРСР,
ректор Київського
педагогічного інституту
(1956–1970)

історико-педагогічний, дефектологічний, педагогічний, музично-педагогічний, підвищення кваліфікації директорів шкіл, підвищення кваліфікації вчителів російської мови і літератури Польської Народної Республіки, де навчання проводилося з відривом від виробництва.

У 1970–1973 рр. ректором інституту був випускник філологічного факультету, доктор філологічних наук, проф. *О. К. Романовський*. Продовжуючи вдосконалювати навчально-виховний процес, кадрову політику, він великі зусилля доклав у розбудову вишу, зміцнення його навчальної, матеріальної бази. За ректорства О. К. Романовського розпочалося будівництво навчального корпусу для гуманітарних факультетів по вулиці Тургеневській, був переданий у користування інституту навчальний корпус по вулиці Воровського (тепер Інститут мистецтв).

З 1973 по 2003 рр. заклад очолював випускник фізико-математичного факультету, доктор фізико-математичних наук, дійсний член АПН СРСР, академік НАПН та АНВШ України, Почесний дійсний член Російської Академії освіти, почесний ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, радник ректора університету, почесний професор, завідувач кафедри математичного аналізу — *М. І. Шкіль*.

На тлі декларованого підвищення ролі освіти як могутнього фактора духовного оновлення суспільства, гармонійного розвитку особистості зростає набір студентів на всі спеціальності, кількість яких збільшувалася. Так, у 1989–1990 н. р. загальна кількість студентів становила 12949 осіб, із них 6527 навчалися на денній, 812 — на вечірній і 5610 — на заочній формах навчання, що сприяло зростанню освітнього рівня населення України в цілому. Поряд із незаперечними здобутками в галузі освіти впродовж 1960–1980-х рр. мали місце і недоліки, негативні явища, серед яких, зокрема, постійне недофінансування.

Формалізм та заідеологізованість, догматизм часто ставали на перешкоді творчого підходу до навчання та виховання. То був час, коли право на сумнів сприймалося як інакомислення, що становило загрозу інтелектуальній безпеці радянського суспільства, адже як справедливо зазначав Гегель: «Коли мислять усі однаково, отже ніхто не мислить».

Студент розглядався як «посудина, яку треба заповнити знаннями». Суперечливі процеси відбувалися і в мовній політиці, але завдяки продуманим кадровим рішенням ректорату, проукраїнській налаштованості викладачів, студентів КДПІ залишався шанованим осередком національної освіти і культури.

1986 р. відкривається Переяслав-Хмельницький філіал інституту з трьома факультетами — філологічним (із відділеннями української та російської мови і літератури), педагогічним (із відділенням дошкільної педагогіки і психології, педагогіки

О. К. РОМАНОВСЬКИЙ
Професор, ректор
Київського державного
педагогічного інституту
імені О. М. Горького
(1970 — 1973)

початкового навчання) і фізичного виховання, де на денному відділенні навчалося 1291, а на заочному — 945 студентів. 1990 р. на 51 кафедрі інституту з-поміж 705 викладачів працювало 46 професорів та докторів наук (7% від загальної кількості) і 372 доценти, кандидати наук (53%).

За попередні роки інститут випустив зі своїх стін 65 тисяч спеціалістів майже всіх педагогічних профілів. За заслуги в підготовці учительських кадрів у 1982 і 1985 рр. інституту вручався перехідний Червоний прапор ЦК КПРС, ВЦРПС та ЦК ВЛКСМ як кращому вищому педагогічному навчальному закладу держави.

Розширилася система аспірантури: якщо у 1973 р. вона готувала науково-педагогічні кадри з 18 спеціальностей, то від 1990 р. — із 27. Підготовкою аспірантів керували доктори наук, професори інститутських кафедр, а також учені інститутів АН УРСР та АПН СРСР, у координації з якими працював наш виш. З 1973 р. інститут розпочав підготовку аспірантів і для інших країн світу — Болгарії, В'єтнаму, Єгипту, Куби, Польщі, Чехословаччини.

Протягом 1970–1990 рр. викладачі інституту видали 187 монографій, понад 500 підручників і навчальних посібників для вищих та середніх шкіл України, надрукували кілька тисяч наукових статей.

Інститут став центром проведення міжнародних, всесоюзних, всеукраїнських, регіональних, міжвузівських наукових конференцій із фахових, психолого-педагогічних, методичних проблем. Науково-дослідний сектор координував виконання госпдоговірних науково-дослідних робіт за такими основними напрямками: вдосконалення засобів і методів навчання в умовах реформи загальноосвітньої та професійної школи; підвищення якості трудового навчання; розроблення системи управління, підвищення ефективності виробництва; проблеми трудових ресурсів та праці; створення математичних моделей, розроблення програм для опрацювання інформації за допомогою ЕОМ тощо.

У 1970–1980-х рр. значною мірою зміцнилася матеріальна база інституту. В 1976 р. закінчено спорудження чотирнадцятиповерхового гуманітарного корпусу. В 1982 р. уведено в експлуатацію спортивно-оздоровчий навчальний корпус із плавальними басейнами, тренажерними та навчально-тренувальними залами; корпус для історичного факультету; чотири студентських гуртожитки по вулиці Космічній і два — по вулиці Тимошенка. 100% студентів і аспірантів були поселені в гуртожитки, які кілька разів визнавалися кращими серед вишів СРСР. Зусиллями ректорату, факультетів було створено нові лабораторії, спеціальні класи і кабінети, навчальний телецентр та обчислювальний центр.

Таким був КДПІ наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років.

М. І. ШКІЛЬ
Академік НАПН України,
ректор Національного
педагогічного
університету імені
М. П. Драгоманова
(1973–2003)